

OBRAĆENJE SV. PAVLA (U 3 IZVJEŠTAJA), 1. MISIJSKO PUTOVANJE I APOSTOLSKI SABOR

IVAN DUGANDŽIĆ
Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
Kaptol 29/II, p.p. 432
10001 ZAGREB

Izlaganje na znanstvenom skupu
Primljeno 24. 1. 1996.
UDK 226.6.07

Sažetak

Riječ je o tri velike teološke teme koje su ipak čvrsto međusobno povezane: obraćenje velikog progonitelja kršćana pred Damaskom bilo je ishodište njegove kasnije misionarske aktivnosti i temelj njegove svijesti o apostolskom poslanju. Iz toga su proizišli takvi teološki problemi s obzirom na odnos Pavlova evanđelja i Mojsijeva zakona koji su doveli do Apostolskog sabora u Jeruzalemu na kojem su donesene dalekosežne odluke za daljnju sudbinu evanđelja i širenje kršćanstva.

Kako je veliko značenje Luka pridavao iznenadnom Pavlovu obraćenju, pokazuje njegov trostruki izvještaj o tome: najprvo on pripovijeda što se zbilo pred Damaskom (Dj 9,3-19), a onda pušta Pavla da on sâm u obliku govora iznese taj događaj (Dj 22,6-16; 26,12-18). Sva tri teksta jako se razlikuju od onoga što Pavao o tome govori u svojim poslanicama (Gal 1,15sl; 1Kor 9,1; 15,8; 2Kor 4,6), ali se razlikuju i međusobno, i to po dužini i sadržaju. Ni jedan od njih nije vjeran protokol onoga što se tamo zbilo, već teološko tumačenje značenja tog događaja za Pavlov život, njegovo apostolsko poslanje i njegovu ulogu u Pracrkvi.

Luka ne pozna eshatološku oštrinu koju otkrivamo u Pavlovoj viziji Kristova misterija, a koja se očituje u prijelazu spasenja od Židova k poganima i u njegovu pozivu za apostola pogana, već miran tijek povijesti spasenja u kojem Pavao nastupa kao veliki misionar koji je poslan svim narodima tada poznate ekumene, među kojima se nalaze i Židovi.

Velik dio svoje knjige Dj 9-15 Luka je tako koncipirao da se misionarenje pogana uklapa u kontinuitet prkršćanske povijesti i povezuje s Jeruzalemom. Misionarenja pogana započeo je, prema Luki, već prije Pavla Petar (Dj 10), a Apostolski sabor potvrđuje Pavlovo evanđelje bez Mojsijeva zakona (Dj 15).

UVOD

U naslovu su sadržane tri velike teme od kojih svaka sama za sebe zaslužuje pozornost: (1) spektakularno obraćenje židovskog farizeja (Dj 26,5), koji je bio uvjeren da je "dužan žestoko se suprotstaviti djelom imenu Isusa Nazarećanina" (26,9), koji je zbog toga "sveudilj disao prijjetnjom ubojstva protiv učenika Gospodnjih" (Dj 9,4) i koji je "taj Put progonio na smrt, vežući u lance i predajući u tamnice ljude i žene" (22,4); (2) Pavlovu odluku da, zajedno sa svojim suradnicima, krene na put i počne propovijedati Isusa kojega je prije progno, što je predstavljalo pobjedonosni hod

evanđelja u poganski svijet (Dj 13sl) i (3) važnost Apostolskog sabora, ne samo za rješavanje nastalog konflikta između Pavlova evanđelja i Mojsijeva zakona što je kulminirao u Antiohiji, već i s obzirom na budućnost evanđelja uopće (Dj 15).

Ipak, sve tri teme imaju svoju čvrstu unutarnju povezanost: jer Pavao je uvjeren da je u trenutku svoga obraćenja istodobno i poslan, i to poganima: "Nato mi on odgovori: "Idi, jer ću te poslati daleko, k poganima!" (Dj 22,21; usp. 26,17sl). Samo tako je, naime, shvatljiva Pavlova upornost u ostvarenju njegova poslanja i njegova nepopustljivost s obzirom na nametanje ob-

raćenim poganima propisa Mojsijeva zakona, što je dolazilo od određenih krugova unutar judeokršćana, a onda je dovelo do Apostolskog sabora u Jeruzalemu i njegovih dalekosežnih odluka.

1. USPOREDBA TRI LUKINA IZVJEŠĆA (Dj 9,3-19; 22,6-16; 26,12-18)

Činjenica da čak tri puta donosi izvještaj o događaju pred Damaskom koji je iz temelja izmijenio tijek Pavlova života i trasirao budućnost Crkve, govori kakvo je značenje Luka pridavao tom događaju: prvi put on sâm pripovijeda taj događaj (9,3-19), a potom dvaput daje riječ samom Pavlu koji ga izlaže u obliku svoje obrane, prvo pred Židovima (22,6-16), a onda pred kraljem Agripom (26,12-18). Nema sumnje, to o daje Lukino znanje "o velikom značenju Pavla za teologiju i Crkvu".¹ Iako Luka Pavla ne ubraja među apostole, osim u širem smislu zajedno s Barnabom (Dj 14,4.14), već od prvog izvješća o njegovu obraćenju (Dj 9) njemu i njegovu djelovanju posvećena je gotovo čitava knjiga. Ona zapravo ima samo jednu temu: trijumfalni pohod velikog misionara koji u službi evanđelja, unatoč brojnim protivštinama, stiže sve do Rima, gdje je, premda u blažem obliku tamnice (*custodia libera*), "sasvim slobodno i bez zapreka propovijedao o kraljevstvu Božjem i izlagao nauku o Gospodinu Isusu Kristu" (Dj 28,31).

Što je Luka htio svojim trostrukim izvješćem? To je pitanje još važnije zbog činjenice da ta izvješća pokazuju stanovite, ne baš tako male razlike. Svakako, najlakše je uočiti razliku u dužini teksta: svaki sljedeći tekst je kraći, ali zato sadržajni. S kratkoćom kao da se i Pavlove misli kondenziraju. Očitije su međutim razlike u sadržaju: prema prva dva izvješća "svjetlost s neba" obasjala je samo Pavla (9,3; 22,6), a prema trećemu, "njega i njegove suputnike" (26,13). Prema trećemu izvješću, svi padaju na zemlju, ali samo Pavao čuje glas: "Savle, Savle, zašto me progoniš?" (26,14), dok prva dva izvješća ne spominju da su pratioci pali na zemlju (9,4; 22,7). U drugom izvješću izričito se veli: "moji su pratioci vidjeli svjetlo, a nisu razumjeli glasa..." (22,9).

Samo u trećem izvješću Isusovu se glasu pripisuje pomalo zagonetna riječ: "Teško ti se protiv ostana praćati!" (26,14). Nadalje, dok prva izvješća imaju relativno kratku riječ ohrabrenja i uputu što mu je dalje činiti (9,6; 22,10), u trećemu nalazimo opširan govor o budućem Pavlovu poslanju (26,16-18). Epizoda s Ananijom u prvom izvješću je ispričana veoma široko (9,10-19), u drugom osjetno kraće (22,12-16), a u trećem se posve gubi. Konačno, samo se u drugom izvješću govori o Pavlovu viđenju Krista za vrijeme molitve u hramu (22,17sl.), pri čemu Pavao prima i poslanje za apostola.

Sve te razlike ukazuju na to da se ne radi ni o kakvom protokolarnom izvješću o činjenicama jednog događaja prošlosti već o teološkom tumačenju događaja koji ima značenje za sadašnjost. U tom kontekstu važno je pitanje odnosa tradicije koja je Luki prethodila i njegove redakcije, na jednoj, te odnosa Lukinih tekstova prema Pavlovim poslanicama, na drugoj strani.

2. USPOREDBA S PAVLOVIM MJESTIMA

Ako pođemo od toga što je Damask značio za Pavlov osobni život i za njegovo apostolsko poslanje, uistinu je začuđujuće kako se Pavao rijetko osvrće na taj događaj i kako su ti osvrti veoma kratki:

- "A kad odluči onaj koji me izdvoji 'u utrobi majke moje i pozva' svojom milošću da u meni objavi Sina svoga da ga propovijedam među poganima..." (Gal 1,15sl)

- "Zar nisam apostol? Zar nisam vidio našeg Gospodina Isusa?" (1Kor 9,1)

- "A naposljetku ukaza se i meni kao nedonoščetu." (1Kor 15,8)

- "Zbilja, Bog koji je zapovjedio: 'Neka iz tame zasvijetli svjetlo', on je zasvijetlio u našim srcima da osvijetli spoznaju slave Božje na licu Kristovu." (2Kor 4,6)

Svi ti tekstovi stoje u važnim teološkim kontekstima Pavlovih poslanica i sami su teološki obojeni. Pavao ni jednom ne pripovijeda da što se to zbilo pred Damaskom:

¹ F. MUSSNER, *Apostelgeschichte* (Die neue Echter Bibel 5), Würzburg 1988, str. 54.

nema tu nikakva dijaloga s Kristom, nema spominjanja pratilaca, slanja k Ananiji u Damask ili Pavlova privremenog osljepljenja. Umjesto toga, svaki put se radi samo o kratku osvrtu koji istodobno predstavlja teološko tumačenje događaja. Dok u Lukinim tekstovima prevladava glas koji se obraća Pavlu, u njegovim vlastitim tekstovima govor je o “objavi” (Gal 1,15sl)², “viziji” (1Kor 9,1; 15,8)³ i “svjetlu” (2Kor 4,6)⁴.

Lukina i Pavlova mjesta slažu se u tome da je Damask značio prekretnicu u Pavlovu životu, ali se razlikuju u teološkom vrednovanju tog događaja. Dok Lukini tekstovi “kažu ponešto o izvanjskim činjenicama događaja pred Damaskom, ali vrlo malo o njegovu unutarnjem aspektu, do koga je Pavlu jedino stalo”,⁵ Pavao je sav naglasak u svojim kratkim izričajima usmjerio baš na tu unutarnju dimenziju, a to je duboka svijest o vlastitome apostolskom poslanju koje je jednakovrijedno onome Dvanaestorice. Sva četiri spomenuta mjesta stoje u kontekstu Pavlove obrane legitimiteta vlastitoga apostolskog poslanja i autentičnosti evanđelja kako ga je on naviještao poganima. On tu legitimnost gradi na kvaliteti svoga viđenja Uskrsloga pred Damaskom, koje je ravno ukazanjima Uskrsloga Dvanaestorici, kad su oni primili svoje apostolsko poslanje. On ga stavlja u isti niz ukazanja, ostavljajući doduše za sebe posljednje mjesto: “A naposljetku ukazao se i meni kao nedonoščetu” (usp. 1Kor 15,3-8).

Lukin pojam apostola kao svjedoka koji je Isusa pratio već od Galileje i kome se Uskrsli ukazao i potvrdio to izabranje i poslanje, jednostavno ne ostavlja mogućnosti da Pavao bude ubrojen među apostole, jer se njegovo viđenje pred Damaskom zbilo nakon uzašašća Uskrsloga, kad su za Luku sva ukazanja bila već zaključena. Zato, unatoč tako opširnom pripovijedanju događaja pred Damaskom, u Luke nema one konkretnosti kao što je nalazimo u Lk 24: tamo Uskrsli putuje zajedno s dvojicom učenika, razgovara s njima i lomi kruh za stolom (Lk 24,28sl; usp. Dj 1,4; 10,41). Kad je Pavao u pitanju, onda kod Luke prevladava glas nad vizijom. “Tako Luka svjesno ostavlja otvorenim pitanje, kako je ustvari Pavao vidio Krista.”⁶

3. POSEBNOST LUKINA POGLEDA NA DOGAĐAJ PRED DAMASKOM

Sve nabrojane pojedinačne razlike i sličnosti među samim Lukinim tekstovima, na jednoj, te isto tako razlike i sličnosti između Lukinih i Pavlovih tekstova, na drugoj strani, nisu nipošto slučajne niti se daju objasniti samo razlikama u izvorima koje je Luka koristio. U pitanju su sigurno teološki razlozi koji odaju posebnost Lukina pogleda na Pavla, njegovo mjesto i ulogu u prvoj Crkvi. Dok je u prvom izvješću (Dj 9,3-19) isključivo govor o neočekivanom i iznenađenom obraćenju progonitelja, u druga dva, a posebice u Dj 26, 12-18, prevladava govor o izabranju za apostola i poslanju k poganima, što nesumnjivo pokazuje dodirne točke s onim što nalazimo u Pavlovim poslanicama (Gal 1,15sl; 1Kor 9,1). Teško je reći što je tu posrijedi, Lukina izravna veza s Pavlom ili oslanjanje na njegove poslanice.⁷ U prijašnjoj egzezezi prevladavalo je prvo mišljenje, a sadašnja više naginje drugom.

U svakom slučaju tri Lukina teksta odu tragove dviju različitih predaja, jedne koja je govorila o Pavlovu obraćenju i druge kojoj je sadržaj bio njegovo apostolsko poslanje k poganima. Čini se da ih je

² Pojam ἀποκαλυψις predstavlja “termin eshatološke objave”. Usp. A. OEPKE, *ThWNT* III, 563sl; H. SCHLIER, *Der Brief an die Galater* (Meyers Kommentar VII), Göttingen 1971, str. 47; J. BLANK, *Jesus und Paulus. Eine theologische Grundlegung* (StANT 18), München 1968, str. 212; F. MUSSNER, *Der Galaterbrief* (Hth-KNT IX), Freiburg i. Br. 1974, str. 67sl.

³ U 1Kor 9,1 Pavao rabi isti glagol ὀραω kao i u 1Kor 15,8, mjestu koje stoji u kontekstu govora o ukazanju Uskrsloga Dvanaestorici. J. BLANK, *Jesus und Paulus*, str. 212, s razlogom ističe da se aktivni oblik εωρακα (1Kor 9,1) “može smatrati osobnim ekvivalentom za εωραθη u 1Kor 15,8”.

⁴ Da Pavao svojom aluzijom na “svjetlo” misli na događaj pred Damaskom, govori i kontekst u kojem stoji ta riječ. Usp. C. DIETZFELBINGER, *Die Berufung des Paulus als Ursprung seiner Theologie* (WMANT 58), Neukirchener Verlag 1985, str. 49sl.

⁵ C. DIETZFELBINGER, *Die Berufung*, str. 82.

⁶ G. LOHFINK, *Paulus vor Damaskus* (SBS 4), Stuttgart 1965, str. 22.

⁷ Usp. o tom C. BURCHARD, *Der dreizehnte Zeuge. Traditions- und kompositionsgeschichtliche Untersuchung zu Lukas' Darstellung der Frühzeit des Paulus*, Göttingen 1970, str. 128sl.

Luka shvatio komplementarno, nastojeći tako svojim čitateljima otkriti dubinu i značenje događaja pred Damaskom: "tradirano izvješće o Pavlovu obraćenju ponudilo mu je izvanjsku, a tradirano shvaćanje Pavlova poziva unutarnju stranu događaja".⁸ Iako je tek u 22,14sl. i 26,16-18 izričito rečeno da je Pavao izabran da bude svjedok onoga što je vidio i čuo, Luka je i izvješće o njegovu obraćenju tako uobličio da je i iz njega očito kako je Pavao svoj neočekivani susret s Uskrsnim već tako shvatio (usp. 9,27b).

Sad se, međutim, postavlja odlučujuće pitanje: Kako je Luka teološki vrednovao Pavlovo apostolsko poslanje i kako je vidio njegov odnos prema Dvanaestorici? Drugim riječim, u kojem smislu on primjenjuje pojam "svjedok" (μαρτυρ) na Dvanaesticu (Lk 24,48; Dj 1,8.22; 2,32; 3,15; 5,32; 10,30.41; 13,31), a u kojem na Pavla (Dj 22,15; 26,16). Prema Dj 1,21sl čini se na prvi pogled da je posve jasna razlika između Dvanaestorice i Pavla u tome što se kao bitan preduvjet za Judina nasljednika u zboru Dvanaestorice traži da je bio s Isusom od Ivanova krštenja do Isusova uzašašća na nebo. Ipak, to nije dovoljno, jer svjedok mora biti poslan i od Uskrsloga kao "svjedok uskrsnuća". Iako Dvanaestorica već za vrijeme Isusova zemaljskog života nose naslov "apostoli", oni su tek nakon susreta s uskrsnim pravi "svjedoci". Dakle, prema Lukinoj koncepciji "svjedok nije onaj tko može posvjedočiti već onaj tko je naknadno određen za svjedoka".⁹

Baš u tome za Luku važnom pojmu Pavao se i dodiruje s Dvanaesticom i razlikuje od njih. Nije s njima pratio Isusa za vrijeme njegove aktivnosti u Galileji, ali je jednako kao i oni izabran i poslan od Uskrsloga. Za Luku Dvanaestorica predstavljaju zatvoreno tijelo koje se ne može proširivati već samo popuniti, kao u slučaju izbora nasljednika Judi (Dj 1,21sl.). Čini se ipak da s vremenom Dvanaestorica za Luku pomalo gube prvotno značenje, kako pokazuje činjenica da se Jakovu ne bira nasljednik kada ga Herod daje pogubiti (usp. Dj 12,1sl.). Stoga Pavao ne može biti apostol, osim u širem smislu, zajedno s Barnabom

(Dj 14,4.14), ali može biti svjedok Uskrsloga, a on je to u daleko većoj mjeri od drugih.

4. PAVLOVO POSLANJE POGANIMA PREMA LUKI

Prema Pavlovu svjedočanstvu, on je pred Damaskom ne samo pozvan za apostola u nekom općem smislu već je posve određeno pozvan za apostola pogana (Gal 1,16) i zato on sebe s ponosom zove apostolom pogana (Rim 11,13; usp. Gal 2,7.9; Rim 1,5.13; 15,16.18). Luka, čini se, razlikuje između poziva i poslanja. Prvo se zbilo pred Damaskom, a drugo za vrijeme molitve u hramu (22,17-21). Budući da na drugom mjestu Pavao takorekuć u istom dahu govori o poslanju Židovima i poganima (26,17), valja zaključiti da Luka drukčije gleda na njegovo poslanje "poganima" (εθνῶν), odnosno da on pojam "pogani" ne shvaća u smislu Pavlova povijesnospasenjskog suprotstavljanja već u smislu svoje koncepcije povijesti spasenja u kojoj nema teološkog problema otvrdnuća Izraela i izbora pogana, već je spasenje u Kristu jednako ponuđeno i Židovima i poganima te se starozavjetna povijest spasenja, bez ikakve eshatološke dramatičnosti, nastavlja u Crkvi.

Djela apostolska govore o Pavlu, koji u svakom novom mjestu svoga djelovanja najprvo ide u sinagogu, a tamo sreće i Židove i pogane (Dj 13,13sl.; 14,1sl.; 16,11sl.; 17,1sl., 10sl.). Kao što Luka ne rabi pojam pogani (εθνῶν) u pavlovskom smislu, tako ni o Židovima ne govori u smislu njihova izbora i njihove prednosti pred poganima već jednostavno kao o narodu koji Pavao u dijaspori sreće zajedno s poganima. Prema tome, "Pavao za Luku nije ni propovjednik pogana koji koristi sinagogu kao odskočnu dasku, ni spriječeni judeopropovjednik već propovjednik za 'sve narode'".¹⁰ Umjesto Pavlove isključivosti, u Luke srećemo i pogane i Židove samo kao dva različita naroda široke ekumene u dijaspori izvan Palestine. Pavao čak nije ni njihov prvi

⁸ Isto, str. 129.

⁹ Isto, str. 134.

¹⁰ Isto, str. 166.

navjestitelj evanđelja. Njima su evanđelje već prije njega donijeli Filip i oni koji su bili protjerani iz Jeruzalema (Dj 8), ali Pavao je bio njegov glavni i najveći propovjednik. Iskra koju su oni zapalili prije njega, tek će njegovim odlaskom na prvo misijsko putovanje prerasti u veliku baklju koja će osvijetliti čitav prostor što su ga nastavali pogani, sve do Rima.

U svemu tome nema one teološki vruće teme odnosa Židovi-pogani, kao što je nalazimo u Rim 9-11, već je tu mirno ispunjenje starozavjetnog obećanja u Kristu da će se u Crkvi naći jednako i Židovi i pogani, "pri čemu, kako otkriva Kornelijevo obraćenje, a Apostolski dekret pravno određuje, pogani kao εθνῆν ne moraju prihvatiti Stari zavjet, a Židovi ga ne moraju napustiti".¹¹

To što i u Djelima apostolskim Pavao stoji ne samo kao najveći, već zapravo kao jedini "apostol pogana", došlo je tako reći "via facti", silom prilika. Iako je Filip s drugim helenistima već prije iznio evanđelje izvan granica Palestine (Dj 8), iako je Petar krstio prve pogane (Dj 10), ipak je tek s Pavlovim prvim misijskim putovanjem Radosna vijest krenula u široka prostranstva poganskog svijeta. S druge strane, zbog židovskog odbijanja da prime Radosnu vijest, Pavlu su preostali samo pogani. U tome se prepoznaje Lukina teološka koncepcija koju Chr. Burchard dobro opisuje sljedećim riječima: "Isus ne šalje Pavla da propovijeda među poganima već među narodima ekumene, što tek samoisključenjem Naroda postaje faktično propovijed za 'pogane'".¹²

5. RJEŠENJA STARIJE EGZEGEZE

Tek sad, kad smo otkrili kako je Luka gledao na Pavlovo mjesto i ulogu u prvoj Crkvi i kako je vrednovao njegovo apostolsko poslanje, možemo postaviti pitanje strukture pojedinih izvješća te porijekla i značenja pojedinih elemenata koje u njima srećemo. Polazeći od Lk 1,1-4, gdje evanđelist veli da je sve izvore "pomno ispitao" i da je sve "po redu" napisao, stariji katolički tumači su ta tri izvješća o Pavlovu obraćenju i pozivu uzimali kao dokumente o povijesnom događaju koje valja pridodati onim

mjestima iz Pavlovih poslanica, da bi se rekonstruirao cjelovit događaj. Prvi izvještaj u Dj 9,3-19 smatran je najtočnijim zato što je najopširniji, a ostala dva (Dj 22 i Dj 26) Pavao je drukčije formulirao, ovisno o okolnostima svoje obrane i vlastitoga teološkog tumačenja svoga doživljaja.¹³ Gotovo su u pravilu ti stariji tumači držali da je Luka svoje spoznaje crpio izravno od Pavla kao njegov pratilac i suradnik.

Istodobno među protestantskim tumačima bila je na cijeni literarnokritička metoda (Literarkritik), koja je - polazeći od razlika i proturječnosti u ta tri izvješća - nastojala otkriti starije izvore što su prethodili Lukinu djelu, a on ih je rabio ne pazeći dovoljno da ih ujednači. Uočeno je da se najviše razlikuju Dj 9 i Dj 26, te da Dj 22 u nekom smislu predstavlja sredinu između ta dva teksta. Također je uočeno da je treće izvješće najbliže Pavlovim mjestima, pa se držalo da je to u povijesnom smislu i najpouzdaniji tekst. Prvi izvještaj, koji sadrži neke vrlo konkretne podatke o Damasku (ime ulice, Judina kuća), počivao bi na nekoj legendi koja je u Damasku kolala o Pavlovu obraćenju. Luka je donio i tu legendu i drugi izvor (Dj 26), a u Dj 22 on je pokušao pomiriti ta dva gotovo oprečna teksta.¹⁴

Očito je da je razlika između toga literarnokritičkog i konzervativnog katoličkog pristupa velika. Dok ovi posljednji nastoje razlike što je moguće više harmonizirati i suprotnosti umanjiti, prvi ih svjesno ističu i nastoje objasniti različitim izvorima. Ipak, s pravom je tim protestantskim tumačima prigovoreno iz vlastitih redova da su od Luke napravili modernog kritički orijentiranog povjesničara, dok on zapravo, kao i svi novozavjetni pisci, stoji u službi svjedočenja i naviještanja.¹⁵ U posljednje se vri-

¹¹ Isto, str. 166.

¹² Isto, str. 168.

¹³ Usp. mišljenje pojedinih autora kod: G. LOHFINK, *Paulus vor Damaskus*, str. 28sl.

¹⁴ Usp. G. LOHFINK, *Paulus vor Damaskus*, str. 37.

¹⁵ Vidi kritiku kod: E. HAENCHEN, *Die Apostelgeschichte* (Krit.-eg. Kommentar NT), Göttingen 1961, str. 274sl.

jeme u pristupu Lukinu djelu sve manje računa s važnošću različitih izvora, a sve više ističu doprinos Luke kao "pisca" i njegove sposobnosti komponiranja teksta.

Spomena je vrijedan i pokušaj H. Windischa, koji je nastojao Lukinu kompoziciju teksta o događaju pred Damaskom objasniti Starim zavjetom, konkretno poznatom legendom o Heliodoru (2Mak 3). Prema Windischu, Luka nije kopirao legendu kao takvu već je iz nje posudio ta dva važna motiva: motiv spasenja naroda u nevolji i motiv obraćenja progonitelja.¹⁶

6. POKUŠAJI NOVIJE EGZEGEZE

Biblijska znanost je davno uočila da se naše moderno poimanje istine i ono antičkih pisaca, među koje ubrajamo i novozavjetne, ne mora nužno poklapati. I u helenizmu i u židovstvu govor je kao literarno sredstvo izražavanja imao veliku ulogu. M. Dibelius skrenuo je pozornost na ulogu govora u Tacitovu prikazu života cara Klaudija i u "Starinama" (Antiquitates) Josipa Flavija.¹⁷ Polazeći od nekoga govora kojemu poznaje sadržaj, pisac ga ne prenosi što je moguće vjernije već ga slobodno interpretira, stvarajući novi govor koji odgovara zamisli njegova djela. Zanimljivo je usporediti govor Josipa Flavija o Abrahamovu žrtvovanju Izaka s onim što o tome stoji u Post 22,7-10. Taj Flavijevo govori glasi:

"Sine moj, tisućama molitava isprosio sam od Boga tvoje rođenje i velikom te skrbi odgajao, otkako si se pojavio u ovom životu. Nisam poznavao veće sreće nego tebe gledati u muževnoj snazi i ostaviti te u času moje smrti svojim baštinikom. Ali budući da sam Božjom voljom postao tvojim ocem i budući da on sad od mene traži da te se odrečem, podnesi odvažno svoju vlastitu žrtvu. Jer, ja te ustupam Bogu koji to traži za svoju vlastitu čast, a bio mi je stalno milostiv pomoćnik i zaštitnik. Kao što nisi bio rođen prema prirodnom tijeku stvari, tako ćeš i iz života otići na poseban način, naime bit ćeš žrtvovan tvom jedinom ocu, Bogu, stvoritelju svih stvari..."

Taj govor, očito, ne odgovara onom što o tome nalazimo u knjizi Postanka, ali on predstavlja Flavijevo teološko tumačenje i

poruku za njegove čitatelje. Polazeći od toga, Dibelius je upozorio na brojne govore u Djelima apostolskim i ustvrdio da oni predstavljaju posebno sredstvo Lukina stila i izražavanja. On otkriva čak dvadeset četiri govora i veli da oni predstavljaju gotovo četvrtinu te velike knjige, s tim što su ravnomjerno raspoređeni u svim njezinim dijelovima. Čak dva od tri izvješća o Pavlovu doživljaju pred Damaskom imaju oblik govora (Dj 22,26). Dibelius vidi njihovu ulogu u tome da "ističu neke događaje kao posebno značajne za daljnji povijesni razvoj i čitatelju tumače 'smisao' tih događaja".¹⁸ To posebice vrijedi za Petrov govor u Kvirinijevoj kući (Dj 10,34-43) kojim Petar u Jeruzalemu opravdava misije među poganima kao od Boga unaprijed planirane, prije nego je Pavao krenuo na prvo misijsko putovanje (usp. 11,5-17), te na Apostolskom saboru još jednom na nj aludira (usp. 15,7sl.).

I Pavao je u Djelima apostolskim svoje poslanje u službi evanđelja najbolje izložio baš u tri govora: pred Židovima na početku prvog misijskog putovanja tumači kako je Bog u Kristu ispunio svoja obećanja i kako je opravdanje po vjeri u Krista sada jedini put, umjesto Mojsijeva zakona, i za Židove (13,16-41); pred poganima na Areopagu Pavao izlaže svoje evanđelje, pozivajući ih da se od lažnih bogova obrate pravom Bogu (17,22-31), te konačno, u Miletu pred kršćanima drži svoj oproštajni govor u kome se osvrće na svoje djelovanje, skrećući istodobno pogled na ono što ga čeka u Jeruzalemu (20,18-35). G. Lohfink s pravom zaključuje da nigdje nije tako očito kao u tom oproštajnom govoru da su baš "govori sas-

¹⁶ H. WINDISCH, *Die Christusepiphany vor Damaskus (Act 9,22 und 26) und ihre religionsgeschichtlichen Parallelen*, u: ZNW 31(1932), str. 6sl; Usp. C. BURCHARD, *Der dreizehnte Zeuge*, str. 55sl.

¹⁷ Usp. M. DIBELIUS, *Die Reden der Apostelgeschichte und die Antike Geschichtsschreibung*, u: *Aufsätze zur Apostelgeschichte (FRLANT 60)*, Göttingen 1951, str. 120sl.

¹⁸ Citirano prema: G. LOHFINK, *Paulus vor Damaskus*, str. 49.

tavni dijelovi koji nose sveukupnu literarnu kompoziciju”.¹⁹

Lohfink nalazi da je sličan raspored građe i u Petrovim govorima koji se smatraju kršćanskom prakerigmom (2,14-40; 3,16-26; 4,8-12; 5,29-32; 10,34-43). Zajedno s brojnim drugim autorima, on tu otkriva temeljnu shemu koja sadrži sljedeće elemente:

- I. Uvod koji se nadovezuje na konkretnu situaciju
- II. Poruka o Isusu Kristu
 - a) krivnja Židova za Isusovu smrt
 - b) Božje djelo kojim je opravdao Isusa
- III. Dokaz iz Pisma
- IV. Poziv na obraćenje i prihvaćanje spasenja.²⁰

Unatoč brojnim pojedinačnim razlikama, tri izvješća o Pavlovu obraćenju i pozivu sadrže zajedničku jezgru u obliku razgovora između Krista i Pavla (9,4-6; 22,7-10; 26,14-16). On i u tom razgovoru otkriva čvrstu shemu koja ima paralelu u Starom zavjetu:

A1 ... govoreći mu:	Uvodna riječ
A2 Savle, Savle!	Dvostruki poziv
A3 Zašto me progoniš?	Kristovo pitanje
B1 On reče:	Uvodna riječ
B2 Tko si, Gospodine?	Pavlovo pitanje
C1 A on će:	Uvodna riječ
C2 Ja sam Isus koga ti progoniš	Kristovo samopredstavljanje
C3 A sad ustani i idi...	Poslanje

Razgovore s istim elementima nalazimo u Knjizi Postanka: razgovor između Božjeg anđela i Jakova (Post 31,11-13) najbliži je razgovoru između Krista i Pavla u Dj 26,14-16, a onaj između Boga i Jakova (Post 46,2sl) razgovoru koji nalazimo u Dj 9,4-6. Slično vrijedi i za scenu s Ananijom (Dj 9,10-11). Razgovor između njega i Boga gotovo je identičan razgovoru između Boga i Abrahama (Post 22,1sl).

Dakle, upravo taj središnji dio koji je zajednički svim izvješćima najbolje potvrđuje da se ne radi o protokolarnom prenošenju povijesnog događaja prošlosti već, uz pomoć Starog zavjeta, o teološkom tumačenju događaja pred Damaskom koji je ostvario svoju povijest u poslanju apostola Pavla. To je još očitije ako se uoči veza

između Dj 9 i Dj 10, dvaju tekstova koji prvotno nemaju ništa zajedničko, ali imaju u Lukinoj kompoziciji: “U poglavlju 9 Bog priprema kasnijeg velikog misionara pogana kao ‘izabranu posudu’ (9,15), a u poglavlju 10 Bog preko Petra otvara misije pogana.”²¹

Valja još naglasiti da se govor u kojemu je posebno naglašeno Pavlovo poslanje (26,16-18) jako naslanja na Stari zavjet, točnije na mjesta koja govore o poslanju proroka: tu se zrcali vizija Ezekielova poziva (Ez 2,1), Jeremijina poziva (Jr 1,7) te izabranje Sluge Jahvina (Iz 42,6).

7. APOSTOLSKI SABOR I "APOSTOLSKI DEKRET" (Dj 15)

Tekst Dj 15,1-35 djeluje kao zaokružena cjelina koja rezimira Dj 6-14, dajući misioniranju pogana i posebice obraćenju sv. Pavla i njegovu doprinosu u tome općecrkvni karakter. R. Pesch s razlogom taj tekst zove “središnjom kompozicijom” koja je “izdaleka pripremana”.²² Tekst ima posebno značenje za prosudbu Pavlove uloge i zbog toga što se u Gal 2,1-14 nalazi paralelan Pavlov izvještaj o istim događajima. Treba reći da ni jedan drugi paralelni tekst u Djelima apostolskim i Pavlovim poslanicama ne pokazuje toliko dodirnih točaka kao ovaj, ali tu su i vrlo znakovite razlike koje traže objašnjenje.

U prvom dijelu Dj 15,1-21 Luka izvješćuje o sastanku “apostola i starješina” u Jeruzalemu (15,6), koji se obično zove “Apostolskim saborom”, a u drugom dijelu o “Apostolskom dekretu” što ga taj sabor donosi kako bi riješio konflikt u Antiohiji (15,22-29) te o učincima tog dekreta u antiohijskoj zajednici (15,30-35). U prvom dijelu svoga teksta (Gal 2,1-10) Pavao spominje ugrožavanje antiohijske zajednice od “lažne braće koja su se ušuljala k nama” (2,4), svoj put u Jeruzalem na Apostolski sabor i jedinstvo mišljenja koje je tamo

¹⁹ Isto, str. 50.

²⁰ Isto, str. 50.

²¹ Isto, str. 59, bilj. 130.

²² R. PESCH, *Die Apostelgeschichte (EKK V/2)*, Zürich, Einsiedeln, Köln 1986, str. 84.

postigao s "Jakovom, Kefom i Ivanom" (2,9). Pavao posve šuti o "Apostolskom dekretu" pa se s pravom nameće pitanje, je li on donesen na Apostolskom saboru ili u užem krugu apostola nakon njega. Povod za to mogao je biti otvoreni konflikt između Pavla i Petra u Antiohiji o kome Pavao govori u drugom dijelu svoga teksta (Gal 2,11-14), a o ishodu kojega ne kaže ništa. Taj konflikt nije se odnosio na pitanje obrezanja za pogane obraćene na kršćanstvo, o čemu je raspravljao Apostolski sabor, već na obdržavanje Mojsijeva zakona s obzirom na meso žrtvovano idolima. Budući da se taj sukob zbilo nakon Apostolskog sabora, logično je zaključiti da je "Apostolski dekret" došao kao odgovor na taj sukob. "On uređuje jedno pitanje koje je u Jeruzalemu ostalo otvoreno, jer se još nije dovoljno uzela u obzir problematika 'miješanih' zajednica"²³, kakva je očito bila antiohijska. Dakle, Apostolski sabor se nije bavio problematikom odnosa kršćana i Židova, a još manje kršćana i pogana, već je raspravljao o odnosima unutar same kršćanske zajednice. Radilo se "o unutarcrkvenom sukobu, i to o modalitetima misioniranja pogana... Radilo se o pitanju puta spasenja, posebice za pogane koji su postali kršćani."²⁴

Odluke Apostolskog sabora stvorile su uvjete za brzo širenje Crkve među poganima, što će polagano dovesti do njezina udaljavanja od judeokršćanstva, a ovo potonje, protiv njegove volje, do dijeljenja od židovstva.

Ostaje pitanje, kako je došlo do toga da je Luka u Dj 15 povezo dvije različite stvari: Apostolski sabor i na njemu ostvareni dogovor o daljnjem misioniranju pogana, na jednoj, te Apostolski dekret kao rješenje antiohijskog konflikta, na drugoj strani. Najuvjerljivije rješenje u posljednje vrijeme nudi R. Pesch, koji otkriva da je Luka u Dj 11-15 koristio tri različita izvora: 1) izvješće antiohijske zajednice o svome vlastitom utemeljenju (11,19-26); 2) izvješće o Jeruzalemskom saboru i dogovoru (11,27-30; 12,25; 15,1-4.12b); 3) izvješće o nastanku "Apostolskog dekreta" (10,1-11,18; 15,5-12a.13-33). A to što je nakon svoga prvog izvješća o obraćenju Pavla, u kojem

je rečeno da je on Božje "izabrano sredstvo da donese moje ime i pred pogane" (9,15), donio tekst o Kornelijevo obraćenju i njegovu krštenju od strane Petra (Dj 10), otkriva Lukinu teološku namjeru. Očito je naime "da mu je stalo da misije pogana posvema uklopi u kontinuitet prakršćanske povijesti i da ih poveže s Jeruzalemom".²⁵ Zato Luka i ističe da je već prije Pavla misioniranje pogana započeo Petar i da je to misioniranje zagovarao u Jeruzalemu. "Apostolski dekret" je ispao u prilog Pavlu i njegovu evanđelju bez Mojsijeva Zakona, iako on, prema Luki, nije u njemu sudjelovao.

Ako u toj Lukinoj kompoziciji teksta koja je uvjetovana teološkim razlozima tražimo redosljed povijesnih događaja, onda bi taj redosljed, prema R. Peschu, izgledao ovako: Pavlovo putovanje u Jeruzalem bilo je istodobno putovanje u službi nošenja milostinje za jeruzalemsku crkvu i put na Apostolski sabor - Apostolski sabor i sporazum s obzirom na misioniranje pogana - prvo misijsko putovanje - konflikt u Antiohiji - "Apostolski dekret".²⁶

²³ G. SCHNEIDER, *Die Apostelgeschichte* (Hth-KNT V/2), Freiburg i. Br. 1982, str. 191.

²⁴ F. MUSSNER, *Apostelgeschichte*, str. 89.

²⁵ R. PESCH, *Die Apostelgeschichte*, str. 74.

²⁶ Usp. R. PESCH, *Die Apostelgeschichte*, str. 86.